

УДК 82.091

ПДОПРИГОРА С. В.

**ПОСТМОДЕРНА РЕЦЕПЦІЯ ПОСТАТІ М.СТАРИЦЬКОГО В
ПОВІСТІ «ЦЕЙТНОТ ДОКТОРА ПАДЛЮЧЧА» М. БРИНИХА**

У статті досліджуються особливості постмодерної рецепції постаті М.Старицького в повісті «Цейтнот доктора Падлючча» М.Бриниха.

Ключові слова: постмодернізм, іронія, гра, блазнювання.

Сучасна людина живе в постмодерну епоху, коли девальвуються традиційні цінностей, деміфологізуються авторитети, порушуються канони й табу в різноманітних галузях культурного життя людини, зокрема і в літературі. Метою постмодерною літератури є не «копіювання життя, ... а створення принципово нової моделі літератури», що активно залучає механізми гри на всіх рівнях (зміст, сюжет, ідеї, аксіологічні категорії) [6, 3] та іронії, стверджуючи плюралістичність світу й людини. Вже стає традиційним пов'язування феномену постмодерної гри з творчістю Ю.Андруховича, який чи не перший (поезія «The Bad Company») зробив спробу поглянути з іншого боку на «сакральні персоналії національної культури, постаті яких перетворилися на своєрідні міфопоетичні фігури, канонізовані у межах офіційної догматичної моралі» [1]. Однак іронічне блазнювання автора лише поверхово направлене на висміювання спадщини попередників, оскільки екзистенційна напруга твору свідчить, що в літературі після Херосими, Освенціуму, Колими, Соловків, Чорнобильської катастрофи все дидактичне відкидається. «Мистецтво позбавлене права на проповідь. Ніхто нікого вчити не може. Не має права вчити» [4, 97].

Українські письменники-постмодерністи продовжують і надалі звертатися до постатей митців минулих епох (М.Коцюбинський, Г.Сковорода, І.Франко Т.Шевченко і под.), даючи їм некласичну оцінку. Так, С.Жадан осмислює Т.Шевченка як «живого й несхожого», намагається позбавити образ геніального поета тиску традиційного сприйняття (поезія

«Тарас Григорович Шевченко»). У романі В.Єшкілева «Усі кути Трикутника» Г.Сковорода постає як носій масонських ідей та шукач людини Андрогіна. «Під ретроскопом В.Єшкілева, – зауважує І. Корнелюк, – вимальовується живий і неоднозначний Сковорода, з людськими страхами й грішними думками, самодостатній і самотній персонаж, котрий проживає як гру «життя того, хто присвятив себе пошукам Живого Бога» [5, 242]. До сучасних творів, де присутнє художнє моделювання постатей національної літератури, належить повість «Цейтнот доктора Падлючча» М.Бриниха, в якій вирізняється образ М.Старицького серед інших історичних осіб.

На сьогодні Михайло Бриних, критик, журналіст, письменник, телеведучий, є автором ряду художніх творів («Реальна ніжність вирваного серця», «Електронний пластилін», «Шахмати для дибілів», «Цейтнот доктора Падлючча», «Хрустальна свиноферма»), що відзначаються непередбачуваністю та яскравим авторським експериментаторством, входять до постмодерного дискурсу, з його іронією, грою, пародією, переформулюванням канону. Метою статті є проаналізувати особливості постмодерної рецепції образу М.Старицького в повісті «Цейтнот доктора Падлючча» М.Бриниха. Методологічним підґрунтям наукової розвідки стали праці Н.Бедзир, Н.Бернадської, Т.Гундорової, Ж.Ліотара, М.Липовецького, Н.Маньковської, І.Скоропанової.

У повісті «Цейтнот доктора Падлючча» розгортаються події, про які йшла мова в попередньому тексті автора «Шахмати для дибілів». Тут продовжує набирати обертів протистояння між Богом та дияволом за право керувати долею світу. Причому не останню роль у цій боротьбі (як це видно і з назв) виконує гра в шахи, оскільки ворогуючі сили мають зіграти вирішальну шахову партію. За Бога буде грати Міша як найталановитіший шахіст, за антихриста – штучний інтелект, винахід ІТ-технологій, у які «діавол лічно вложив агромні бабки» [3, 135]. Моделюючи конфлікт божого та диявольського, автор наголошує на «негативному впливові науково-технічного прогресу на суспільство, коли комп'ютер стає необхідним

предметом у кожній сім'ї, мережа Internet поглинає все більше користувачів і віртуальне спілкування починає домінувати над «живим» [7, 73]. Кінцесвітна настроєвість повісті послаблюється комічними ситуаціями, в котрі потрапляють герої, та своєрідним штучним суржилом, яким написано твір. Автор іронічно обіграє та пародіює традиційні уявлення про кінець світу, що побутують в масовій культурі та широко реалізуються в художніх фільмах (наприклад, «Післязавтра», «Армагедон», «П'ятий елемент» і под.).

Основні події твору розгортаються в Києві початку століть – ХХ та ХХІ. Однак доктор Падлючча, розповідаючи Міші історію гри в шахи, змальовує поєдинок диявола з ченцями тоді, коли «ще Колумб не приплив кудна нада» [2, 5]. Також знайомить його з життям відомого шахіста Хосе Рауля Капабланки, тим самим переносячи місце дії в Гавану, Кубу кінця ХІХ ст. Ряд подій відбувається в своєрідному позачасі, коли герої «випадають» в інший вимір, де можливі різноманітні перетворення та трансформації реальності. Як бачимо, хронотоп повісті доволі різноплановий.

Також впадає в око й те, що автор, динамічно вибудовуючи сюжет, опирається на історичні факти і, водночас, робить їх предметом постмодерної гри. Так, у творові, відповідно до авторської концепції, приїзд Капабланки до Києва 1912 р. та його зустріч з членами київського шахового товариства («Шахматного собрания»), заснованого М.Старицьким 1901 р., підпорядковані лише одній містичній меті – повідомити Капабланку про його місію Божого обранця, який буде грати за долю ХХ століття з дияволом. Саме Капабланка, за версією доктора Падлючча, отримавши Боже одкровення, занотував партію, яка буде програшною для «царя всіх монстрів» на листочковій паперу. І цей папірець вже на початку ХХІ століття становить неабиякий інтерес для нечистої сили, що полює за ним, та Міші. Але для того, щоб талановитий шахіст створив таку партію, йому необхідно було ознайомитися в Києві з рукописом М.Старицького.

Творчості М.Старицького – одного із засновників «театру корифеїв» XIX століття – присвячено біографічний роман Ю.Хорунжого «Борвій». У цьому творі, який побачив світ 1987 року, автор змодельовав образ людини-борця, театрального та громадського діяча, письменника-патріота. Звичайно, що М.Бриних, як представник покоління постмодерністів, відходить він подібного канону творення персонажа. У повісті постать М.Старицького висвітлюється не багатогранно. Увага сучасного письменника зосереджена на одній рисі характеру, яка знаходиться на маргінесі класичних біографій митця, – пристрасть до гри в шахи.

Про М.Старицького читач дізнається зі слів Є.Боголюбова та М.Лисенка. Так, Є.Боголюбов пропонує Х.Р.Капабланці відвідати комедію М.Старицького «За двома зайцями», попередньо йому сказавши, що автор п'єси заснував шахове товариство. Тож Капабланка вже сприймає М.Старицького як «покійного месного шахматіста», який створив п'єсу. Як бачимо, тут переноситься традиційний акцент у сприйнятті образу: спершу – відомий шахіст, а вже потім – драматург. Коли не вдалося відвідати театр, той же Є.Боголюбов пропонує закордонному гостеві заїхати до композитора М.Лисенка, який, як відомо, був троюрідним братом М.Старицького і також розбирався в шахах. Між Х.Р.Капабланкою та М.Лисенком відбувається таємнича розмова. Причому майбутній чемпіон світу розуміє, що саме заради цієї розмови він і приїхав до Києва: «Чувства, котрі ніколи не підводили його ані в шах матах, ані в житті, нарешті склалися воедино. Смысл цього пазла полягав у тому, що змінно раді цієї зустрічі він прибув у город, про існування котрого ще пару місяців тому дажи не догадувався» [2, 24]; «Він просто знав, що повинен бути тут» [2, 25]. І звісно, що предметом бесіди є діяльність М.Старицького як шахіста та містична функція гри в шахи.

М.Лисенко характеризує М.Старицького як «діко таланливого драматурга», однак це його захоплення порівнює з хворобою. А саму гру називає небезпечною і незрозумілою грою з невідомим. Після знайомства з Чигоріним, як підкреслює М.Лисенко, Старицький повірив, що шахи – це

«поле брані» між Богом і дияволом, і що існує партія, смертельна для диявола, яка «воплотиться через одного із хранителів, коли прийде час» [2, 26].

Автор гіперболізує інтерес М.Старицького до шахів: «для Михайла шахмати на певному етапі затьмили всьо: і родичів, і віру, і вітчизну» [2, 25], і цим виводить образ із традиційного контексту, робить його більш «звичним» та «ближчим» до читача. Причому цікаво розібратися, що розуміється під зрадою віри та вітчизні. Напевно, що зрада вірі – це вже саме захоплення грою, оскільки гра в шахи поряд з картами вважається азартною і, відповідно, гріховною. Зрада вітчизні – це відхід від ідеї служіння народу, що була надзвичайно популярною серед інтелігенції ХІХ та початку ХХ століть. М.Старицький же не перестає бути відданим суспільним інтересам, однак бачить своє призначення в попередженні майбутніх поколінь про небезпеку, яка на них чекає. У нього, як ми розуміємо далі, в останні роки життя відкривається дар передбачення і він прагне все записати для нащадків, тому що у фіналі п'єси, усі дороги і перехрестя шляхів Господніх утворяться в Києві. Цей недописаний рукопис із рук М.Лисенка і отримує Х.Р.Капабланка.

Отже, як бачимо, М.Бриних вводить до персонажної системи твору ряд історичних осіб (Х.Р.Капабланка, М.Лисенко, Є.Боголюбов, М.Чигорін, М.Старицький) і одним із ключових образів робить М.Старицького, який виступає в ролі пророка та виконавця Божої волі. Письменник-постмодерніст не заперечує досягнень М.Старицького як драматурга («атлічний драматург і сильний мастір», «славний битопісец»), проте предметом постмодерної гри обирає маловідомі сторінки біографії, надаючи їм виключного значення. Усю увагу автор зосереджує на захопленні М.Старицького шахами, яке іронічно гіперболізується і постає як своєрідна хвороба, що примушує митця робити передбачення про долю світу. Іронія автора направлена на подолання стереотипів масової культури у сприйнятті відомих історичних постатей та культурних цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Більченко Є.В. До проблеми культурологічного аналізу творчості (іронія як чинник поведінки поета) [Електронний ресурс] / Є.В.Більченко. – Режим доступу :: http://ikt.at.ua/load/do_problemi_kulturologichnogo_analizu_tvorchosti/12-1-0-308
2. Бриних М. Цейтнот доктора Падлючча (Шахмати для дибілів – 2) / М.Бриних // Кур'єр Кривбасу. – 2011. — № 258—259. – С. 3—51.
3. Бриних М. Шахмати для дибілів : роман-посібник / Михайло Бриних. – К. : Факт, 2008. – 144 с.
4. Генис А. Вавилонская башня : искусство настоящего времени / А. Генис. – М. : Независимая газета, 1997. – 124 с.
5. Корнелюк І. Перше прочитання. Гра з історією / Інна Корнелюк // Єшкілев В. Усі кути Трикутник / В.Єшкілев — К. : Академія, 2012. — С. 241—244.
6. Лихина Н. Е. Актуальные проблемы современной русской литературы / Н.Е.Лихина. – Калининград : Калининградский гос. ун-т, 1997. — 59 с.
7. Підпригора С. В. Художні експерименти Михайла Бриниха : роман-посібник «Шахмати для дибілів» / С. В. Підпригора // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О.Сухомлинського. Філологічні науки : зб. наук. пр. – Миколаїв : МНУ імені В.О.Сухомлинського, 2010. – Вип. 6. – С. 70–74.

ПОДОПРИГОРА С. В.

ПОСТМОДЕРНИСТСКАЯ РЕЦЕПЦИЯ ФИГУРЫ СТАРИЦКОГО В ПОВЕСТИ «ЦЕЙТНОТ ДОКТОРА ПАДЛЮЧЧА» М.БРИНЫХА

В статье исследуются особенности постмодернистской рецепции фигуры Н.Старицкого в повести «Цейтнот доктора Падлючча» М.Бриниха.

Ключевые слова: постмодернизм, ирония, игра, шутовство.

PIDOPRYGORA S.

**POSTMODERN RECEPTION OF M. STARYTSKYJ FIGURE IN THE
STORY «DOCTOR PADLYUCHA'S TIME TROUBLE» BY M.BRYNYH**

*The peculiarities of postmodern reception of M.Starytskyj figure in the story
«Doctor Padlyucha's Time Trouble» by M.Brynyha are analyzed in this article.*

Key words: Postmodernism, irony, game buffoonery.

Стаття надійшла до редколегії 10.01.2013 р.